Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (sjätte avdelningen)

den 9 oktober 2025*

”Begäran om förhandsavgörande – Socialpolitik – Direktiv 2003/88/EG – Arbetstidens förläggning – Artikel 2.1 – Begreppet arbetstid – Förbättringsarbeten som utförs inom skyddade naturområden – Den tid det tar för de aktuella arbetstagarna att ta sig från en på förhand fastställd uppsamlingsplats till dessa naturområden – Fråga huruvida denna tid ska anses ingå i arbetstagarnas arbetstid”

I mål C-110/24,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Tribunal Superior de Justicia de la Comunidad Valenciana (Överdomstolen i den autonoma regionen Valencia, Spanien) genom beslut av den 24 januari 2024, som inkom till EU-domstolen den 9 februari 2024, i målet

Sindicat de Treballadores i Treballadors de les Administracions i els Serveis Públics (STAS-IV)

mot

Valenciana d’Estratègies i Recursos per a la Sostenibilitat Ambiental SA (VAERSA),

ytterligare deltagare i rättegången:

Comissions Obreres del País Valencià (CCOO-PV).

Confederació General del Treball del País Valencià i Múrcia – (CGT-PV),

Unión General de Trabajadores del País Valenciano – (UGT-PV),

Sindicato Intercomarcal de Trabajadores de Castellón (SIT),

Unión Sindical Obrera de la Comunidad Valenciana (USO),

Colectivo de Personal Administrativo y Técnico de VAERSA (CPAT VAERSA),

meddelar

DOMSTOLEN (sjätte avdelningen)

* Rättegångsspråk: spanska.

sammansatt av avdelningsordföranden I. Ziemele (referent) samt domarna A. Kumin och S. Gervasoni,

generaladvokat: J. Richard de la Tour,

justitiesekreterare: A. Calot Escobar,

efter det skriftliga förfarandet,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

– Valenciana d'Estratègies i Recursos per a la Sostenibilitat Ambiental SA (VAERSA), genom T. Lleó Alonso och I. Sánchez Lázaro, letradas,

– Comissions Obreres del País Valencià (CCOO-PV), genom A.M. García Mateu, abogada,

– Spaniens regering, genom M. Morales Puerta, i egenskap av ombud,

– Europeiska kommissionen, genom I. Galindo Martín och D. Recchia, båda i egenskap av ombud,

med hänsyn till beslutet, efter att ha hört generaladvokaten, att avgöra målet utan förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artikel 2 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/88/EG av den 4 november 2003 om arbetstidens förläggning i vissa avseenden (EUT L 299, 2003, s. 9).

2 Begäran har framställts i ett mål mellan Sindicat de Sindicat de Treballadores i Treballadors de les Administracions i els Serveis Públics (STAS-IV) och Valenciana d'Estratègies i Recursos per a la Sostenibilitat Ambiental SA (VAERSA). Målet rör frågan huruvida den tid det tar, vid arbetsdagens början och slut, för arbetstagare som utför arbeten inriktade på biologisk mångfald att ta sig till och från arbetsplatsen ska anses ingå i dessa arbetstagares arbetstid.

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätt

3 I artikel 1 (”Ändamål och räckvidd”) i direktiv 2003/88 föreskrivs följande:

”1. I detta direktiv föreskrivs minimikrav på säkerhet och hälsa vid förläggningen av arbetstiden.

2. Detta direktiv är tillämpligt på

a) minimitider för dygnsvila, veckovila och årlig semester, vidare på raster och begränsning av veckoarbetstiden, samt

b) vissa former av nattarbete, skiftarbete och arbetsrytm.

3. Detta direktiv skall tillämpas på all verksamhet, såväl offentlig som privat, i den betydelse som avses i artikel 2 i [rådets direktiv 89/391/EEG av den 12 juni 1989 om åtgärder för att främja förbättringar av arbetstagarnas säkerhet och hälsa i arbetet (EGT L 183, 1989, s.1; svensk specialutgåva, område 5, volym, 4, s. 146)], utan att det påverkar tillämpningen av artiklarna 14, 17, 18 och 19 i detta direktiv.

…”

4 I artikel 2 (”Definitioner”) i direktiv 2003/88 föreskrivs följande i punkterna 1 och 2:

”I detta direktiv används följande beteckningar med de betydelser som här anges:

1. *arbetstid*: all tid i enlighet med nationell lagstiftning eller praxis då arbetstagaren står till arbetsgivarens förfogande samt därvid utför aktiviteter eller uppgifter.

2. *viloperiod*: varje period som inte är arbetstid.”

Spansk rätt

5 I artikel 34 (”Arbetstid”) i Ley del Estatuto de los Trabajadores (lagen om arbetstagares ställning), i dess lydelse enligt Real Decreto Legislativo 2/2015 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley del Estatuto de los Trabajadores (kungligt lagstiftningsdekret 2/2015 om antagande av den omarbetade lydelsen av lagen om arbetstagares ställning), av den 23 oktober 2015 (BOE nr 255 av den 24 oktober 2015, s. 100224) (nedan kallad lagen om arbetstagare), föreskrivs följande i punkterna 1, 3 och 5:

”1. Arbetstidens längd fastställs i kollektivavtal eller i enskilda avtal.

Den ordinarie arbetstiden får i genomsnitt under året uppgå till högst 40 timmar per vecka.

…

3. Minst 12 timmar ska förflyta mellan slutet av en arbetsperiod och början av följande arbetsperiod.

Den ordinarie arbetstiden får inte överstiga 9 timmar per dag, såvida inte en annan förläggning av den dagliga arbetstiden har fastställts i kollektivavtal eller annars i avtal mellan arbetsgivaren och berörd arbetstagarorganisation, varvid vilotid mellan två arbetsperioder under alla omständigheter ska iakttas.

…

5. Arbetstiden ska beräknas utifrån att arbetstagaren befinner sig på arbetsstället vid arbetsdagens början och slut.”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågan

6 VAERSA är ett aktiebolag som till största delen ägs av Generalitat Valenciana (Valencias regionförvaltning, Spanien). Detta offentliga företag har till uppgift att genomföra offentliga investeringar för att förbättra naturområden som ingår i det europeiska ekologiska nätverket Natura 2000. VAERSA utför förbättringsarbeten i naturområden belägna i hela den autonoma regionen Valencia. Bolagets personal är indelad i 15 arbetslag som vart och ett består av fyra personer. Arbetslagen har tilldelats bestämda geografiska områden, där de ska utföra sitt arbete. Sex arbetslag är placerade i Provincia de Valencia (provinsen Valencia, Spanien), fyra i Provincia de Alicante (provinsen Alicante, Spanien) och fem i Provincia de Castellón (provinsen Castellón, Spanien).

7 Arbetstagarna som ingår i dessa arbetslag utför arbete inriktat på biologisk mångfald och kallas med en gemensam beteckning för ”Natura 2000-personal”. De utför sina arbetsuppgifter i så kallade mikroreservat. VAERSA ombesörjer med sina egna fordon transporten av dessa arbetstagare till de olika mikroreservaten. Resorna till arbetsstället utgår alltid från en bestämd uppsamlingsplats, som kallas för ”basen”. Varje arbetslag har sin egen ”bas”, som är belägen på en bestämd plats i en referenskommun inom det naturområde där arbetstagarna utför sina arbetsuppgifter.

8 VAERSA har även utsett arbetsledare som samordnar arbetet på provinsnivå. Varje månad informeras arbetsledarna via meddelandeappen Whatsapp om arbetsschemat för den kommande månaden. Schemat är uppdelat per provins, arbetslag och specifik arbetsdag, och innehåller uppgifter om arbetsställenas exakta läge, vilka arbeten som varje arbetslag ska utföra och andra tekniska aspekter.

9 Arbetstagarna tar sig på egen hand från bostaden till sin respektive bas, där de måste vara klockan 08.00. När de kommer fram till basen väntar ett fordon från VAERSA med den utrustning som behövs för att utföra arbetena. Med detta fordon blir de sedan körda från basen till arbetsstället av en VAERSA-anställd förare. Klockan 15.00 avslutas arbetet på arbetsstället och arbetstagarna körs då tillbaka till basen med samma fordon. Från basen tar sig sedan varje arbetstagare hem på egen hand.

10 I de individuella anställningsavtalen för de arbetstagare som ingår i den så kallade Natura 2000-personalen anges visserligen att den tid det tar för arbetstagaren att ta sig fram och tillbaka mellan basen och arbetsstället i det berörda mikroreservatet inte ska betraktas som faktisk arbetstid. I praktiken räknar VAERSA dock restiden från basen till arbetsstället som arbetstid. Bolaget räknar däremot inte restiden från arbetsstället tillbaka till basen i slutet av arbetsdagen som arbetstid.

11 STAS-IV väckte grupptalan mot VAERSA vid den hänskjutande domstolen, Tribunal Superior de Justicia de la Comunidad Valenciana (Överdomstolen i den autonoma regionen Valencia, Spanien). Den hänskjutande domstolen har i sin begäran om förhandsavgörande angett att parterna i det nationella målet inte är oense om de faktiska omständigheter som ligger till grund för tvisten. Den fråga som är omtvistad mellan parterna är huruvida restiden från arbetsstället – det vill säga det mikroreservat där Natura 2000-personalen utför de aktuella arbetena – tillbaka till den av VAERSA fastställda basen ska betraktas som ”arbetstid”, i den mening som avses i artikel 2.1 i direktiv 2003/88.

12 Den hänskjutande domstolen har vidare redogjort för viss praxis från Tribunal Supremo (Högsta domstolen, Spanien) (nedan kallad Tribunal Supremo), däribland dom nr 605/2020 av den 7 juli 2020. Målet rörde arbetstagare vid ett företag som tillhandahåller tjänster avseende installation, underhåll och reparation av hissar och frågan huruvida den tid det tar för dessa arbetstagare att ta sig från bostaden till den första kunden för arbetsdagen ska betraktas som arbetstid. Tribunal Supremo besvarade denna fråga jakande, med hänvisning till EU-domstolens dom av den 10 september 2015, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras (C-266/14, EU:C:2015:578). Tribunal Supremo motiverade sin dom bland annat enligt följande: ”Om resan till kundens bostad är nödvändig för arbetsgivarföretagets verksamhet, och företaget inte skulle kunna installera, underhålla eller reparera hissar om det inte skickade sina anställda till kundens bostad tillsammans med erforderlig materiel och verktyg, vilket påverkar faktureringen av dessa tjänster, är det uppenbart att dessa resor ska betraktas som arbetstid.”

13 Tribunal Supremo gjorde samma bedömning i ett senare mål, som rörde restiden för arbetstagare som utförde maskinunderhåll (dom nr 617/2021 av den 9 juni 2021).

14 Den hänskjutande domstolen har dock påpekat att Tribunal Supremos praxis inte är enhetlig i denna fråga. I sin dom nr 784/2019 av den 19 november 2019 fann den nämligen att den tid det tar för brandmännen vid en flygplats att ta sig från servicebyggnaden (tekniska byggnaden), där de arbetar när de inte är ute på utryckning, till flygplatsbrandstationen, där de ska avlösa sina kollegor, inte ska betraktas som arbetstid. Tribunal Supremo motiverade denna dom bland annat enligt följande: ”Under den tid då brandmännen förflyttar sig från den tekniska byggnaden till flygplatsbrandstationen står de egentligen inte till arbetsgivarens förfogande, utan utför en förberedande uppgift som liknar den som de utför när de förflyttar sig från omklädningsrummet till själva arbetsplatsen. Det faktum att man av säkerhetsskäl först måste gå in i den tekniska byggnaden och använda ett magnetiskt passerkort innebär inte att arbetstiden har börjat löpa. Under denna mellantid får arbetstagaren inte ägna sig åt privata angelägenheter och inte heller tilldelas någon arbetsuppgift, eftersom denne ännu inte påbörjat sin produktiva verksamhet.”

15 Den hänskjutande domstolen har därutöver angett att inte heller dess egen praxis i frågan är enhetlig. Den har nämligen, trots att den grundat sig på samma praxis från EU-domstolen, kommit fram till motstridiga lösningar i två olika mål där VAERSA-anställda som arbetade med biologisk mångfald hade väckt talan mot bolaget och yrkat att deras restid mellan basen och de berörda mikroreservaten skulle betraktas som restid.

16 I den ena domen (dom nr 2696/2021 av den 21 september 2021) fann den hänskjutande domstolen att arbetstagarnas resor mellan basen och de berörda mikroreservaten inte skulle betraktas som arbetstid, med motiveringen att arbetstagarna under restiden varken stod till arbetsgivarens förfogande eller kunde utföra sina arbetsuppgifter. I den andra domen (dom nr 3555/2021 av den 3 december 2021) gjorde samma domstol däremot motsatt bedömning och fann att denna restid skulle betraktas som arbetstid.

17 Den hänskjutande domstolen har i detta avseende redogjort för skälet till att den hyser tvivel kring frågan huruvida den nu aktuella restiden ska betraktas som ”arbetstid”, i den mening som avses i artikel 2.1 i direktiv 2003/88, enligt följande. Även om VAERSA-anställda som arbetar med biologisk mångfald inte utför sina arbetsuppgifter under resan tillbaka till basen från det berörda arbetsstället, kan de inte heller fritt förfoga över sin tid, eftersom de är tvungna att låta sig transporteras i ett fordon som tillhör arbetsgivaren vid en förutbestämd tidpunkt enligt en av arbetsgivaren fastställd tidtabell.

18 Mot den nu angivna bakgrunden beslutade Tribunal Superior de Justicia de la Comunidad Valenciana (Överdomstolen i den autonoma regionen Valencia) att vilandeförklara målet och ställa följande fråga till EU-domstolen:

”Ska artikel 2 i [direktiv 2003/88] tolkas på så sätt att den tid under vilken [de berörda] arbetstagarna vid arbetsdagens början och slut blir transporterade i arbetsgivarens fordon fram och tillbaka mellan basen och det mikroreservat eller arbetsställe där de utför sina arbetsuppgifter betraktas som ’arbetstid’ i artikelns mening?”

Prövning av tolkningsfrågan

19 Den hänskjutande domstolen har ställt sin fråga för att få klarhet i huruvida artikel 2.1 i direktiv 2003/88 ska tolkas på så sätt att den tid som går åt för resor som arbetstagare är skyldiga att göra gemensamt – på en av arbetsgivaren angiven tidpunkt och med ett fordon som tillhör denne – för att ta sig fram och tillbaka mellan en viss av arbetsgivaren angiven plats och den plats där arbetstagarna utför sitt arbete enligt anställningsavtalet ska betraktas som ”arbetstid” i den bestämmelsens mening.

20 EU-domstolen gör i denna del följande bedömning. Vad gäller ordalydelsen i artikel 2.1 i direktiv 2003/88, kan konstateras att bestämmelsen definierar begreppet arbetstid som ”all tid … då arbetstagaren står till arbetsgivarens förfogande samt därvid utför aktiviteter eller uppgifter”. I artikel 2.2 i direktivet definieras begreppet viloperiod omvänt som ”varje period som inte är arbetstid”.

21 Domstolen har vidare slagit fast att det enligt direktiv 2003/88 inte finns något mellanting mellan arbetstid och vilotid och att dessa båda kategorier av tid således är ömsesidigt uteslutande (se, för ett liknande resonemang, dom av den 10 september 2015, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras, C-266/14, EU:C:2015:578, punkterna 25 och 26).

22 Det framgår därvid av domstolens praxis att begreppen arbetstid och viloperiod i direktivets mening utgör unionsrättsliga begrepp som ska definieras utifrån objektiva egenskaper, med utgångspunkt i systematiken i och syftet med direktiv 2003/88, vilket är att fastställa minimiregler för att förbättra arbetstagares livs- och arbetsvillkor. Det är nämligen endast genom en sådan självständig tolkning som det kan säkerställas att direktivet får full verkan och att nämnda begrepp kommer att tillämpas enhetligt i alla medlemsstater (dom av den 10 september 2015, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras, C-266/14, EU:C:2015:578, punkt 27 och där angiven rättspraxis).

23 Av rättspraxis framgår även att artikel 2 i direktiv 2003/88 inte ingår bland de bestämmelser i direktivet som det får göras undantag från (dom av den 10 september 2015, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras, C-266/14, EU:C:2015:578, punkt 28 och där angiven rättspraxis).

24 För att besvara tolkningsfrågan ska EU-domstolen således pröva huruvida det i ett fall som det nu aktuella kan anses att de ovan i punkt 20 angivna rekvisiten i begreppet arbetstid är uppfyllda när det gäller den tid som går åt för arbetstagarnas resor – vilka sker med ett fordon tillhörande arbetsgivaren – mellan en av arbetsgivaren anvisad utgångspunkt och de naturområden där arbetstagarna utför sina arbetsuppgifter, och därmed huruvida denna tid ska betraktas som ”arbetstid”, i den mening som avses i artikel 2.1 i direktiv 2003/88.

25 Det första rekvisitet i begreppet arbetstid är att arbetstagaren ska utföra sina aktiviteter eller uppgifter. Domstolen har i ett mål som rörde arbetstagare som utförde tekniska arbeten hos kunder uttalat att sådana arbetstagare ska anses utföra sina aktiviteter eller uppgifter under restiden mellan bostaden och kunderna, eftersom resorna är ett nödvändigt medel för att arbetstagarna ska kunna utföra de aktuella arbetena hos kunderna. Domstolen fann således att arbetstagare som befinner sig i en sådan situation ska anses utföra sina aktiviteter eller uppgifter under denna restid (se, för ett liknande resonemang, dom av den 10 september 2015, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras, C-266/14, EU:C:2015:578, punkterna 32 och 34).

26 Vad gäller det nu aktuella fallet framgår det av handlingarna i målet att de berörda arbetstagarna utför sina arbetsuppgifter i naturområden belägna i hela den autonoma regionen Valencia, närmare bestämt i olika så kallade mikroreservat. Arbetet är organiserat så, att arbetstagarna inte får ta sig direkt från bostaden till det anvisade arbetsstället. Istället är de skyldiga att vid en viss tidpunkt infinna sig på en av VAERSA angiven uppsamlingsplats, som kallas ”basen”. När alla arbetstagare i ett arbetslag kommit fram till basen blir de gemensamt transporterade till arbetsstället av en VAERSA-anställd förare i ett VAERSA-ägt fordon tillsammans med den utrustning som behövs för att utföra de aktuella arbetena. Vid arbetsdagens slut körs arbetstagarna tillbaka från arbetsstället till basen, varifrån de på egen hand tar sig hem. Av begäran om förhandsavgörande framgår även att de personer som utsetts till ansvariga arbetsledare varje månad får information om bland annat respektive arbetsställes exakta placering.

27 Av det nu redovisade kan den slutsatsen dras – med förbehåll för de kontroller som det ankommer på den hänskjutande domstolen att göra – att de nu aktuella arbetstagarna, som arbetar med biologisk mångfald, inte bestämmer själva över sina arbetsresor. Det är nämligen arbetsgivaren som bestämmer bland annat med vilket transportmedel arbetsresorna ska ske och var de börjar och slutar. Arbetsgivaren bestämmer även vid vilken tidpunkt och till vilken plats, det vill säga ett angivet arbetsställe, arbetsresorna ska ske. Dessa arbetstagare har således inte någon fast arbetsplats eller arbetsplats där arbetet vanligtvis utförs. Resor är ett ofrånkomligt inslag i det arbete som de ska utföra enligt anställningsavtalet och resorna kan endast ske på det sätt arbetsgivaren har bestämt.

28 Vid dessa förhållanden finner EU-domstolen att resor av nyss nämnt slag är direkt knutna till deras ställning som arbetstagare som arbetar med biologisk mångfald och således ingår som en naturlig del av deras arbete. Det sagda innebär att arbetstagare som befinner sig i en situation som den nu aktuella ska anses utföra sina aktiviteter eller uppgifter under den tid det tar för dem att vid arbetsdagens början och slut resa fram och tillbaka mellan en viss av arbetsgivaren angiven plats och den plats där de utför sina arbetsuppgifter.

29 Det andra rekvisitet i begreppet arbetstid, i den mening som avses i artikel 2.1 i direktiv 2003/88, är att arbetstagaren ska stå till arbetsgivarens förfogande under denna tid. Domstolen har här uttalat att den avgörande faktorn är att arbetstagaren är skyldig att vara fysiskt närvarande på en av arbetsgivaren anvisad plats och att där stå till arbetsgivarens förfogande för att vid behov omedelbart kunna tillhandahålla lämpliga tjänster (dom av den 10 september 2015, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras, C-266/14, EU:C:2015:578, punkt 35 och där angiven rättspraxis).

30 För att en arbetstagare ska anses stå till sin arbetsgivares förfogande krävs det således att arbetstagaren befinner sig i en situation där han eller hon har en rättslig skyldighet att följa arbetsgivarens instruktioner och utöva sin verksamhet för arbetsgivarens räkning (dom av den 10 september 2015, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras, C-266/14, EU:C:2015:578, punkt 36).

31 Av rättspraxis framgår dock att möjligheten för arbetstagarna att förfoga över sin tid utan större inskränkningar och ägna sig åt sina egna intressen är en omständighet som kan visa att den aktuella tiden inte utgör arbetstid i den mening som avses i direktiv 2003/88 (dom av den 10 september 2015, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras, C-266/14, EU:C:2015:578, punkt 37 och där angiven rättspraxis).

32 I förevarande fall framgår det av begäran om förhandsavgörande att de berörda arbetstagarna är skyldiga att följa arbetsgivarens instruktioner under sina resor fram och tillbaka mellan basen och den plats där de utför sitt arbete enligt anställningsavtalet. Det är nämligen arbetsgivaren som beordrar arbetstagarna att infinna sig på en av denne anvisad plats, det vill säga basen, vid en bestämd tidpunkt för att gemensamt bli transporterade till arbetsstället i ett fordon tillhörande arbetsgivaren som framförs av en av denne anställd förare.

33 Med förbehåll för de kontroller som det ankommer på den hänskjutande domstolen att göra, finner EU-domstolen således att de berörda arbetstagarna saknar möjlighet att fritt förfoga över sin tid och ägna sig åt sina egna intressen under den nödvändiga restiden, vilken för det mesta inte kan avkortas (se, för ett liknande resonemang, dom av den 10 september 2015, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras, C-266/14, EU:C:2015:578, punkt 39).

34 Det anförda innebär att de berörda arbetstagarna får anses stå till arbetsgivarens förfogande under sina arbetsresor och att det andra rekvisitet i begreppet arbetstid, i den mening som avses i artikel 2.1 i direktiv 2003/88, därmed är uppfyllt i förevarande fall.

35 Det tredje rekvisitet i nämnda begrepp är att arbetstagaren ska befinna sig på arbetsplatsen under den aktuella perioden. Vad gäller detta rekvisit har domstolen uttalat att om en arbetstagare som inte längre har någon fast arbetsplats utför sina uppgifter under resan till eller från en kund, ska arbetstagaren också anses befinna sig på arbetsplatsen under denna resa. Med hänsyn till att resor utgör en ofrånkomlig del av ställningen som arbetstagare utan fast eller huvudsaklig arbetsplats, kan sådana arbetstagares arbetsplats nämligen inte begränsas till de platser där de rent fysiskt utför sitt arbete hos arbetsgivarens kunder (dom av den 10 september 2015, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras, C-266/14, EU:C:2015:578, punkt 43).

36 Mot bakgrund av vad som anförts ovan i punkterna 27 och 28 finner EU-domstolen – med förbehåll för de kontroller som det ankommer på den hänskjutande domstolen att göra – att de nu aktuella arbetstagarna ska betraktas som arbetstagare utan fast arbetsplats under sina resor fram och tillbaka mellan basen och det berörda arbetsstället och att de ska anses utföra sina aktiviteter eller uppgifter under dessa resor.

37 Av detta följer att de nu aktuella arbetstagarna ska anses befinna sig på arbetsplatsen under sina arbetsresor, vilket innebär att även det tredje rekvisitet i begreppet arbetstid, i den mening som avses i artikel 2.1 i direktiv 2003/88, är uppfyllt i förevarande fall.

38 Mot bakgrund av det ovan anförda ska tolkningsfrågan besvaras enligt följande. Artikel 2.1 i direktiv 2003/88 ska tolkas på så sätt att den tid som går åt för resor som arbetstagare är skyldiga att göra gemensamt – på en av arbetsgivaren angiven tidpunkt och med ett fordon som tillhör denne – för att ta sig fram och tillbaka mellan en viss av arbetsgivaren angiven plats och den plats där arbetstagarna utför sitt arbete enligt anställningsavtalet ska betraktas som ”arbetstid” i den bestämmelsens mening.

Rättegångskostnader

39 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i det nationella målet utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den hänskjutande domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (sjätte avdelningen) följande:

Artikel 2.1 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/88/EG av den 4 november 2003 om arbetstidens förläggning i vissa avseenden

ska tolkas på följande sätt:

Den tid som går åt för resor som arbetstagare är skyldiga att göra gemensamt – på en av arbetsgivaren angiven tidpunkt och med ett fordon som tillhör denne – för att ta sig fram och tillbaka mellan en viss av arbetsgivaren angiven plats och den plats där arbetstagarna utför sitt arbete enligt anställningsavtalet ska betraktas som ”arbetstid” i den bestämmelsens mening.

Underskrifter